

MOZAIICUL

REVISTĂ DE CULTURĂ FONDATĂ LA CRAIOVA, ÎN 1838, DE CONSTANTIN LECCA • SERIE NOUĂ • ANUL XIII • NR. 3 (137) • 2010 • 20 PAGINI • 2 lei

**Emil Boroghină
despre
„Constelația
Hamlet”**

**beletristică
Liviu Antonesei
Camil Moisa**

**Adrian Marino
– un proiect
realizat pentru
cultura română**

semnează: **Ilian Boldea, Ștefan Borbely, Mihai Ghițulescu, Florina Ilis, Xenia Karo-Negrea, Ovidiu Pecican, Marta Petreu, Adrian Dinu Rachieru**

avantext

■ **CONSTANTIN M. POPA**

galeria cu portrete

Cuvintele îmbălzesc, asemenea unui vâl mângâietor, figurile umane, oferindu-ne sugestia desăvârșirii într-un cadru de luminoasă cordialitate; dimpotrivă, atunci când capătă duritatea pietrei, lovesc necruțător emfazele, răutatea sinistră, rânjetul prefăcut ori vulgaritatea posesivă, transformând chipurile în spectre și măști, dacă nu direct în anamorfoțice caricaturi.

Literatura privilegiază portretul ca element structural, iar teoreticienii, se știe, nu obosesc să gloseze în legătură cu tipologiile, poetica formelor, relația realitate – ficțiune sau cu obsesia identității. Există însă și romanșantări caricaturale de

lată un alt caz. Ceea ce ar părea în proza lui Radu Sergiu Ruba (*Subsemnatul... Declar că exist*) doar recontextualizare parodică a ideilor de agitație feministă, exprimă păreri înrădăcinate de mult, a căror răspândire este mai largă decât s-ar putea bănuși. Astfel, o vedetă sezonieră de televiziune vorbește despre „mizeria imagologică” a femeii în literatura română. Adversară a convenției realiste, ea face o adevărată fixație anticaragialiană numindu-l pe autorul comediei *D-ale carnavalului* musiu, plăcintar, greco-tei, fanariot, în termeni destul de apropiati de aprecierile lui N.Davidescu. După cum rezultă din orice feministă, ea își dă

Cultura românească modernă și contemporană, inclusiv aceea extrem-contemporană, are un defect din facere: este excesiv literaturocentrică. Nu sînt deloc originală făcînd afirmația asta, pe care de altfel am mai făcut-o: Ion Ianoși și H.-R. Patapievici, ca să dau două nume din două generații și de două orientări complet diferite, au spus și ei același lucru. Iar Adrian Marino, de asemenea. Sigur, literaturocentrismul culturii noastre are o explicație istorică. Iar literații au meritul enorm de a fi creat cultura română modernă și de a se fi străduit să îi suplinaască domeniile deficitare. Din cauza asta, ei au fost de toate: scriitori, istorici, ideologi, filosofi, istorici ai artelor, sociologi, psihologi, esteticieni etc. Scriitorii au fost, cu alte cuvinte, și mai sînt, un fel de eroi culturalizatori, care le duc în cîrcă pe toate. Îi admir și le sînt recunoscătoare pentru felul în care au încercat să compenseze lacunele flagrante din cultura românească aflată sau în stare născîndă, sau bătută de vîntul istoriei dinspre Răsărit spre Apus, apoi dinspre Apus spre Răsărit, din nou dinspre Răsărit spre Apus și acum de la capăt...

Faptul acesta, literaturocentrismul, dă marea și slăbiciunile culturii noastre. Căci s-a prelungește inercial pînă azi și este la vedere inclusiv din structura și sumarul revistelor literare, în care găsim de toate, de la literatură și comentarii literare, la cronică politică, filosofică, plastică, de film, de spectacol de teatru etc. Iar cronicarii literari scriu și acum, cu convingerea adîncă de a se pricepe la toate, despre orice; ceea ce, desigur, nu este exclus, dacă cronicarul este inteligent și cu o anumită practică a culturii, dar e exclus pentru un începător. În cultura românească, inclusiv în momentul de față, cel mai profitabil este să fii „cronicar literar”, să scrii cîteva cronici pe săptămîină, cu pretenția – o vorbă franțuzească spune că puterea există pentru a abuză de ea... – ca ai dat un verdict definitiv pentru oricare dintre domeniile culturii scrise.

Mi-am reamintit aceste locuri comune citind surprinzătoarele memorii a lui Adrian Marino. Arareori mi-a fost dat să citesc o carte mai dureroasă și mai amară.

Marino a trăit singur în miezul singurătății sale. Cînd îl citești, îți dai seama că în momentul fînării memoriilor sale era numai o rană. Cel mai greu este să îți dai seama nu cine l-a rănit în asemenea măsură, ci să învinovățești pe cineva. Idealurile sale etice și intelectuale au fost, mai ales în tinerețe, atît de înalte, încît nimic și nimeni din realitatea concretă nu a putut să i le satureze. (Pe conflictul dintre ideal și realitate a fost, de altfel, și ruptura cu G. Călinescu, una din rănile nenchișe ale memoriei lui traumatizate.)

Autorul (nu-i spun „scriitorul”, el însuși considerîndu-se scriitor numai prin vrăjmășia timpului, care l-a împiedicat să ajungă la adevărata sa vocație: ideile socio-politice ce structurează o țară) își declară, ca primă traumă, proasta înțelegere cu părinții, duritatea mamei (ale cărei pulsioni rebeli pare de altfel să le moștenească) și absența iubirii parentale. În termeni biblici, a fost un fiu lipsit de binecuvîntarea părintească, în mod aparte de binecuvîntarea maternă – lui Goethe, iubirea maternă, iar nu altceva, i-a

■ MARTA PETREU

Marino

dat forța aceea colosală și această iubire l-a însoțit, ca o placentă invizibilă, dar sesizabilă, toată viața. Un psihanalist ar putea pune cap la cap mărturisirile frustrate ale lui Marino, contabilizîndu-i numeroasele neadevării la real pornind de aici.

Apoi, Marino poartă, ca atîția alții din țara asta bătută de istorie, stigmatul politic, de nepotrivire absolută cu regimul socialismului real românesc, nepotrivire pe care a plătit-o cu închisoarea. Citind scena din cabinetul colonelului Dulghereu: acesta i-a tras anchetatului două palme, iar proaspătul arestat a pus mîna pe un obiect dur de pe birou să riposteze (v. p. 63), mi-am amintit o fotografie a lui Adrian Marino din biroul directorial al Bibliotecii Centrale clujene: un Marino tînăr și cu mustață, un „haiduc” în toată puterea cuvîntului; și mi-am imaginat ce forță vitală, inclusiv psihică, enormă a avut acest domn pe care am avut și eu, tîrziu, privilegiul să îl cunosc. Pentru Marino, comunismul, închisoarea comunistă, injosirea demnității sale umane și a persoanei sale în închisorile pe unde a trecut vreme de opt ani au reprezentat altă rană, adăugată la „romanul său familial” și la eșecul colaborării cu G. Călinescu.

Comunismul i-a deturnat destinelul însă și în alt sens, și mai

grav: așa cum se știe, dogmatismul ideologic marxist-leninist din România a eliminat dintre îndelnicirile existente libera filosofare, politologia, sociologia etc. În aceste condiții, literatura a absorbit și a camuflat, atîta cît s-a putut, diferit de la o „etapă de construire a socialismului” la altă „etapă”, toate activitățile intelectuale prohibite. Inclusiv istoria și critica ideilor. Or, după cum repetă Marino, pe el nu l-a interesat literatura, nici ideile literare propriu-zise, ci ideile, ideile pur și simplu. Nu cele metafizice, ci acele filosofico-politice: ideologiile românismului, de fapt. El a avut afinitate cu luminismul și liberalismul, ca evoluție a ideologiei luminilor. Iar ca spațiu cultural, istoric și geografic de acțiune, Marino, cu un autodeclarat suflet pașoptist, avea în minte România. De asta îl numesc *un românist*. L-ar fi interesat de fapt nu mai istoria și critica ideilor / ideologiilor care au modelat România și, mai ales, l-ar fi pasionat modelarea pe viu a unei Români democratice, burgheze, urbanizate, deruralizate, modernizate, civilizate, prospere și cultivate. Și i-s-ar fi potrivit, ca țară natală, Elveția sau Franța... Dacă ar fi să îl așezăm într-o linie de gîndire, aceasta ar pleca de la pașoptiști (poate chiar mai dinainte, de la Școala Ardeleană), ar ajunge la Maiores-

cu cel cu ideea civilizării/occidentalizării *treptate* a României, la Drăghicescu, Ibrăileanu, Zeletin, Lovinescu.

Or, în istoria comunistă a țării, pentru Marino nu a existat posibilitatea unei bune plăsări în meserie, în preocupări, în scris și în construcția de natură practică, deci și politică, ce i-ar fi convenit, conform declarațiilor sale, să facă.

Există la Școala Ardeleană o afirmație globală despre destinul nostru colectiv: anume, că istoria noastră a fost deturnată de la cursul ei firesc și că românii trebuie s-o pună la loc, pe linia ei de normalitate. Cam așa ceva i s-a întîmplat lui Marino în destinul lui individual: a fost deturnat, de comunism, de la linia lui firească de evoluție. Iar după 1990, oricîte eforturi de a se repune pe linia destinului său a făcut, a fost de fapt în zadar. Era prea tîrziu. Poate că, după 1990, dacă i-s-ar fi dat recunoașterea pe care o merita – recunoaștere mai puțin literară, ci mai degrabă de critic al ideilor – și dacă ar fi fost ascultat, i-s-ar fi închis multe le lui rîni și julturii. Toată cartea lui de memorii este istoria unor ofense încasate cu durere și a neadevărilor lui, de om nesociabil, însingurat, poate timid, îmi vine să spun. Dar după 1990 toți ne-am ocupat de ruptura din propria noastră biografie și de reconstrucția vieții, a șanselor, a carierei proprii. Precum atîția alții care au așteptat căderea comunismului ca pe o zi a revanșei, și Marino a fost dezamăgit de statutul său în lumea post-decembriștă. Cei care, respectîndu-l, îndrăznesc să îi facem din

cînd în cînd un mic semn de afecțiune și de respect eram persoane neimportante în orice fel de ierarchie, inclusiv în peisajul local (sau: mai ales în peisajul local); și așa sîntem și acum.

Arareori mi-a fost dat să citesc un document, al unui om cu un asemenea *râu de existență*, cu un asemenea *râu de a fi* cum este Marino. Mi l-a adus aminte pe Cioran – dar rîul de a se fi născut al lui Cioran pâlzește față de acela, concret și permanent, al lui Marino. Cred însă că o asemenea analogie i-ar displacea lui Marino, de acolo de unde este. Deși el seamănă cu rășinăreanul și dintr-un alt punct de vedere: în critica fizionomică a României, ca să folosesc sintagma spengleriană.

Marino face o descriere drastică, neagră, a realității românești în general. Și a celei transilvănene. Și a celei țărănești. Și a realității clujene, a acestui Cluj suficient sieși, care nu l-a dorit, cum nu i-a dorit nici pe echinoxii. (Și abia proiectul constructiv al unei Universități Babeș-Bolyai în marș triumfător a adunat, de unde s-a putut, inteligenția echinoxistă și în general inteligenția tînăra la UBB. De altfel, Andrei Marga, s-o spun calm, l-a sărbătorit, la UBB, pe Marino. Dar cînd profesorul Marga l-a putut sărbători, adică după 1990, pentru Marino era tîrziu.) Regret enorm că Marino nu mai trăiește să îi spun, zîmbindu-i afectuos: Da, așa este, cum ați scris.

Căci are, desigur, dreptate. Chiar dacă este dreptatea celui rănit, care a devenit mult prea susceptibil.

Din cartea lui, din care nu a vrut niciodată să îmi dea nici un fragment pentru *Apostrof*, nu m-au interesat portretele și judecățile de valoare despre diverși intelectuali. Înțeleg de ce le-a făcut, dar pentru mine nu acestea sînt interesante. Interesantă este, repet, viziunea lui despre România și despre realitățile românești, despre psihologia distructivă și meschină a inteligenței, despre cînoșenia ardeleană și despre abureala metafizic-reacționară ce-a invadat imaginarul și axiologia colectivă imediat după căderea comunismului, despre faptul că sîntem o lume ce nu are criterii unitare în nimic din ceea ce face, despre lipsa de viziune constructivă pe termen lung. Din acest punct de vedere, Marino a fost un observator și un critic exact.

Marino a fost într-adevăr un om singur. La un moment dat își mărturisește o slăbiciune pentru o ființă: pentru o pisică... Uimitor de puternică și cu o enormă capacitate de iubire trebuie să fi fost „L”, doamna Lidia Bote, soția lui, de i-a ținut loc de lume. Fie-mi îngăduit salutul meu plin de respect pentru această doamnă.

Adrian Marino: un proiect realizat pentru cultura română

Apărîția cărții *Viața unui om singur* readuce în actualitate numele regretatului ideocritic Adrian Marino. Faptul că destinul postum al acestuia începe sub auspiciu tensionat, atenția multor comentatori fiind concentrată spre anecdotice, chiar spre scandal, ne determină inițiem o dezbatere menită să releve importanța reală a operei mariniene pentru cultura română.

- Vă invităm să fiți alături de noi în această dezbatere, propunându-vă câteva elemente de acroș:
1. Considerați că miza cărții se află în dezvăluirea unui complex al confesiunii sau *Viața unui om singur* este într-adevăr o autobiografie intelectuală, ideologică și culturală?
 2. Comentați relația singularitate-singularizare-sinceritate-libertate de spirit!
 3. Credeți că privilegierea valorilor teoretice primează în fața puselelor resentimentare, subiective?
 4. Ce credeți că reprezintă Marino pentru cultura română?

Am citit, cu ani în urmă, cartea lui Adrian Marino, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română* (Iași, Polirom, 1996) și am rămas *bouche bée*. „Ideocriticul”, despre care auzisem atâtea, avea idei clare și le exprima clar. Or, eu nu eram obișnuit cu un astfel de mod de a „pune problemele”. Erau, în fond, idei cvasi-unanim acceptate (cel puțin retoric) de elitele politice și intelectuale postdecembriste, dar care apăreau în două forme opuse: fie ca *vulgată democratică* heuripistă (cu aer de „propagandă în sens invers”), fie ca reformulare emfatic-naivă a unor mostre din bogata ideologie democratică occidentală (cu aer de „redescoperire a apei calde”). Inutil să mai precizez că ambele s-au dovedit complet neproductive. Nici nu avea cum să fie altfel, de vreme ce ideile serveau doar de pretext pentru jocul politico-mediatic, într-un caz, respectiv pentru simpla exhibiție intelectuală, în celălalt. *Politică* sau „literatură de idei”, pretutindeni. *Ideologie* – în sensul agreat de Marino, acela al iluminiștilor din jurul lui Destutt de Tracy –, mai nicăieri. Nu mai văzusem nici un contemporan român care să ia ideile politice (atât de) în serios. Impresia mi s-a confirmat cu ocazia lecturii „manifestelor neopășoptiste” din *Sfera politicii* (nr. 60, 61/1998), deși, trebuie să recunosc, la vremea respectivă, nu le-am prins exact importanța.

M-am întors de câteva ori asupra textelor amintite, dar doar în treacăt, pentru anumite referințe. Și probabil că la asta s-ar fi redus totul, dacă nu ar fi apărut *Viața unui om singur* (Iași, Polirom, 2010), căreia ezit – în asentiment cu autorul – să-i lipesc etichete simpliste ca „autobiografie” sau „memorii” (cum ne avertizează *Nota asupra ediției*), chiar dacă nu am un cuvânt mai potrivit. E, oricum, mult mai mult: „singura carte care-mi dă o anumită satisfacție” (p. 141), „un text, care, mai mult sau mai puțin întâmplător, rezumă întreaga mea existență” (p. 11), „cartea cea mai liberă, personală și independentă a vieții

■ MIHAI GHIȚULESCU

singurătatea ideologului de cursă lungă

mele” (p. 10). Dorința lui Marino a fost să lase o „autobiografie culturală și ideologică”, un „mic document de sociologie literară” (p. 125). Teama de „anecdotic”/„epic”/„descriptiv”/„factologic” și, cu atât mai mult, de „literatură”/„eroizare”/„estetizare” este

ceptării complet aiurea a *Vieții*... , adică tabloidizarea, reducerea la categoria „dezvăluiri senzaționale”, „acuze grave” etc., privilegierea exact a acelor aspecte pe care autorul le-ar fi dorit lipsă... Ca protest față de o astfel de atitudine – care, din păcate, a început

fi vrut. Exilul, refugiul, domiciliul obligatoriu reprezintă soluția de compromis care i-a asigurat o oarecare libertate, ducând însă, în cele din urmă, la o constatare amară: „Din copilărie și până azi, n-am trăit în «dumea mea». Nu m-am simțit niciodată bine, în me-

fi făcute. Totul vine dintr-o „tendință naturală de conceptualizare și generalizare” (p. 415), intens cultivată bibliografic.

Este evident că afinitățile unui astfel de spirit particular cu spiritul general al societății românești tind spre zero. În „trista realitate demografică”, într-o mentalitate care „nu asimilează ideea de normă abstractă, generală, impersonală” (p. 415), într-o „țară a impreviziunii și a fușerei permanente” (p. 417), cu oameni condamnați „doar la relativ, tranzacțional și conjunctural” (p. 416), *ideologul* simte în permanență „nevoia unui program chiar mini-

exprimată la tot pasul, deși e permanent însoțită de conștiința imposibilității evitării lor totale, motiv pentru care a și dorit ca textul să rămână „irevocabil postum”.

Existenței dramatice îi urmează o dramă postumă: aceea a re-

să se manifeste chiar înaintea lansării și sunt convins că e încă la început –, spun răspicat: nu mă interesează niciun nume din carte, indiferent că e vorba de nu știu care academician ori de un obraznic taximetrist parizian. Identitatea lor e complet irelevantă. Mi-ar fi fost egal dacă toți ar fi primit numere...

Ca unic omagiu pe care i-l mai pot aduce lui Adrian Marino, voi ignora aici tot ce înseamnă întâmplare de viață în cartea sa. Vor fi, cu siguranță, alții care vor vorbi numai despre asta. Apropo, aștept psihanaliza, dar nu mă supăr dacă întârzie! Fără a intra în detaliile factuale, totul poate fi rezumat astfel: o viață în (auto)exil multiplu și perpetuu, substituit simultan – chestie de perspectivă! – pentru închisoare și pentru libertate. E vorba, la un prim nivel al percepției, de domiciliul obligatoriu de la Lătești și de „refugiul la Cluj” (capitolele 9-10). Dar în aceeași cheie poate fi interpretată și critica literară (sau a „ideilor literare”), refugiu pentru o minte preocupată de „critica de idei”. Și lista ar putea continua până la cultura română (mică, marginală, parțial ruptă de lume, parțial colonizată), carapace pentru un potențial larg, sau chiar la România actuală, mai bună decât cea comunistă, dar pe care nu o poate iubi, în care se simte străin, pentru că are „o altă idee despre România” (p. 412). Date fiind multiplele exiluri, adesea suprapuse, omul a fost obligat să trăiască întotdeauna altfel decât ar

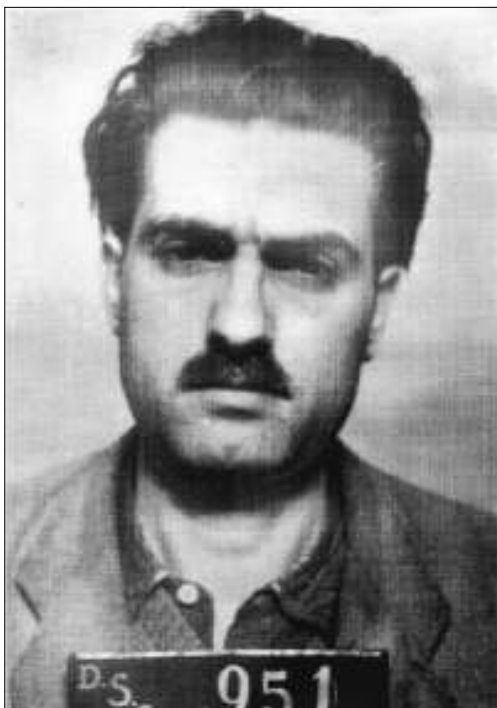
diul «meu»...” (pp. 13-14). Mai notez doar că, în planul relațiilor interpersonale, Marino este un copil mare, bine educat, afectat profund chiar și de micile mizerii cotidiene: „insolența unui recepționar la un hotel. Un funcționar obraznic. O impertinență a unui publicist obscur și multe altele mă urmăresc absurd”. Uneori, are chiar reacții naive de genul: „cum să(-mi) facă așa ceva?”

Dar marea dramă vine din altă parte. În *Viața*... , ideile politice cunoscute din cărțile anterioare capătă o forță nebănuită. Marino ține să își afirme în repetate rânduri vocația de *ideolog* – folosind cuvântul parcă ostentativ, pentru a le face în ciudă celor care s-au pripit să proclame moartea ideologiilor. Și nu orice fel de *ideolog*, ci unul pur liberal. Reușește să sintetizeze atât de clar gândirea politică liberală, identificând chiar trei principii „capitale” (pp. 346-347), încât discursul său liberal pare singurul posibil. Forța nu vine însă numai de aici. Frapează concordanța dintre ideile susținute și întâmplările povestite. *Ideologia* nu este asumată strict retoric, cum se întâmplă de obicei, ci pur și simplu trăită. Individualismul, inițiativa particulară și alte valori liberale pot fi recunoscute nu doar în vorbele, ci și în viața *ideologului*, socialmente „...un simplu cetățean independent și liber” (p. 311). Din dorința de „a construi solid, durabil, organizat, competitiv și productiv” (p. 436), lucrurile au fost întotdeauna gândite, înainte de

mal, dar precis definit” (p. 346). Dincolo de propria sa persoană, acesta îi este însă întotdeauna refuzat. De aici, starea de „permanență critică, rebeliune, contestare ascunsă” (p. 330), conștiința alterității („nici nu mă recunosc a fi membru al acestei populații”, p. 231) și a izolării, pe care ajunge să o asume și chiar să o dorească. În paralel, un sentiment al decepției – sau, chiar mai rău, al „șecului” –, prezent pe tot parcursul volumului, și care, în capitolele finale, atinge cote insuportabile. Nu este întâmplător, căci, dacă în perioada comunistă *ideologul* renunțase, în bună parte, la iluzii, trăind deghizat în „critic literar”, după 1989, el a sperat o vreme că se poate manifesta deschis, dedicându-se *ideologiei* și chiar politicii militante. A constatat însă relativ repede că e perceput drept un personaj „exotic”, „insolit”, „nesuferit și inasimilabil noilor structuri actuale devenite, între timp, dominante” (p. 326).

Lumea românească a anilor '90 e descrisă de-a dreptul apocaliptic: comunismul, „marele culpabil”, pare să fi accentuat toate „defectele naționale” ale românilor. Rămâne, totuși, o speranță. Dezamăgit de aproape tot, inclusiv de sine, Adrian Marino nu dă niciun semn că ar renunța, cătuși de puțin, la ideile pe care le-a promovat toată viața. Ele mai pot încă schimba România...

Rămâne exemplul MARINO. *Pour qui et pour quoi? Pour nous! Pour mieux vivre! Merci!*

■ FLORINA ILIS

un exemplu de conștiință etică și civică

1. Într-un interviu publicat de Mircea Iorgulescu în „România literară” (nr. 28/2005), interviu care reprezintă transcrierea unei conversații radiofonice (difuzate în 10 mai 1997) într-o emisiune săptămânală la postul Radio Europa liberă, Adrian Marino spunea despre cartea de memorii la care lucra următoarele cuvinte: „E un volum imens, de vreo 1400 de pagini, care trebuie puțin redus și rescris, în sensul că vreau să-l modific spre o autobiografie pur intelectuală, ideologică și culturală. În prima versiune este prea anecdotic, prea istoric, prea factologic. Și nu-mi place”. Răspunsul la întrebarea dumneavoastră îl avem chiar în mărturisirea lui Adrian Marino.

Eu cred însă că Adrian Marino a preferat acest tip de discurs (*antiliterar*) doar pentru a-și argumenta mai bine ideile sau concepțiile susținute de-a lungul timpului în cărțile sale, idei considerate, poate, prea abstracte sau prea teoretice. Prin această carte, cred că Adrian Marino a făcut ceea ce și-ar fi dorit dintotdeauna, și anume să vorbească deschis despre lucrurile care l-au preocupat neîncetat (elaborarea proiectelor culturale de anvergură, neopsoptismul ca o nouă ideologie, problema libertății etc.) și despre care, mai ales înainte de 1989, a fost obligat să se exprime într-un chip... deviat. „Eu am fost deviat de regim spre teoria literaturii” mărturisise Adrian Marino în același interviu. Pe de altă parte, după 1989, lucrările sale de ideologie culturală (*Pentru Europa, Cenzura în România sau Libertate și cenzură în România*) au presupus un anumit tip de discurs. Cu *Viața unui om singur*, într-un fel, Adrian Marino revine asupra ideilor în care a crezut de-a lungul timpului (circulația liberă a ideilor, relativismul pozițiilor culturale de influență, libertatea de gândire, europenism etc.) justificându-le prin propria sa viață.

În fine, prin această carte, *Viața unui om singur*, Adrian Marino ne dă o ultimă și importantă lecție. Viața unui om singur nu înseamnă existența unui om care trăiește sau a trăit singur, ci viața unui om care se consideră egal (singur) cu sine și care, de la început până la sfârșit a fost el însuși (unic și singular), și nu o sumă de măști sau de euri distincte, urmărind, cu orice preț (chiar cu cel al pierderii demnității) adaptarea la existență sau la regimul politic. Ceea ce frapează, cred, în primul rând, în această carte este consecvența cu sine a „eroului”, de la primele sale amintiri și până la cele din urmă evocate.

2. Raportul în această relație nu este unul causal. Singularitatea intelectuală sau singularizarea voită nu conduce în mod automat la sinceritate sau la libertate de spirit, după cum, nici invers, libertatea de spirit sau sinceritatea nu produc obligatoriu singularitate sau singularizare, chiar dacă acest din urmă raport este,

din punct de vedere strict statistic, mai predispus să se producă. Nu cred că Adrian Marino a căutat singularitatea pentru a-și proteja libertatea de spirit sau pentru a putea fi sincer. Am într-un fel sentimentul, citindu-i memoriile, că și-a dat foarte târziu seama de singularitatea sa, că a conștientizat-o abia în anii în care a început să scrie această carte și când, vrând-nevrând, a trebuit să scrie despre oamenii pe care i-a întâlnit de-a lungul vieții.

E adevărat că se izola cu scopul de a-și duce la îndeplinire proiectele, fiind conștient de faptul că nu se putea face altfel, dar, pe de altă parte, din plăcerea de a polemiza „constructiv” și de a-și susține ideile, participa cu interes la discuțiile sau disputele literare ale vremii. După 1989, se știe că s-a implicat activ în plan public, reacționând în permanență la tentativele politicii de limitare a libertății de gândire. Libertatea sa de spirit nu provine din singularitate, ci din dorința interioară de a nu se supune și de a nu fi supus.

3. Cum am mai spus, Adrian Marino a preferat acest tip de discurs confesiv pentru a putea explica „pe înțelesul tuturor” ceea ce „teoretic” a analizat și afirmat în cărțile sale. Avea o capacitate extraordinară de generalizare, de teoretizare care nu i-a dat pace nici în cartea de memorii. Cred că situațiile de viață relatate nu au făcut decât să servească nevoii sale de generalizare și, într-un plan superior, de percepere, în particular, a universalului. În clipe următoare (o dată ajuns în planul ideatic), Adrian Marino a și uitat de „omul” concret pe care l-a expus privirii noastre.

4. Pentru mine, așa cum l-am cunoscut în ultimii săi zece ani de viață, Adrian Marino reprezintă un exemplu de conștiință etică și civică, un profesor exigent, dar și generos cu tinerii, un om de cultură care a dovedit, prin tot ceea ce a scris, multă dăruire și prețuire culturii române.

■ IULIAN BOLDEA

Adrian Marino: singularitate și valoare

1. Cred că *Viața unui om singur* este, cu adevărat, o confesiune netrucată, cu alură de autobiografie culturală, în care cărturarul Adrian Marino își expune, fără nicio rezervă, obsesiile și aspirațiile intelectuale, ideile formatoare, modelele culturale, frustrările și neliniștile. Nu trebuie să uităm nicio clipă contextul în care au fost scrise aceste pagini, un context dominat de frică, de teroare și dogmatism, în care libertatea de expresie era interzisă, iar sinceritatea dicțiunii – tragic limitată. Dincolo de amonizată, de complexe sau de vicisitudinile unei istorii delirante, e edificatoare postura intelectualului român de anvergură europeană, care se caută pe sine în aceste pagini în care reflecția acută asupra propriei conștiințe și asupra propriilor limite și observații exterioare se reunesc, într-un demers autoscopic de cea mai bună calitate.

2. Singularitatea care i-a fost impusă lui Adrian Marino (similă unui exil interior) este, cred, și principalul atu al destinului său intelectual. Aceasta pentru că, nedepinzând de funcții sau de instituții, de „foruri” oficiale sau de coterii literare, cărturarul a reușit să-și urmeze, cu probitate și perseverență, drumul propriu, să creze o operă de dimensiuni și de anvergură axiologică apreciabilă. Singularizarea și libertatea de spirit provin, așadar, tocmai din acest aparent disconfort existențial: solitudinea.

3. Trebuie să discernem, în *Viața unui om singur*, cel puțin două paliere ideatice: un palier teoretic, de substanță intelectuală, în care prevalează raționalitatea și gândirea conceptuală, și un al doilea etaj, subsecvent, al tribulațiilor umanului, al avatarurilor

cotidianității. Aș spune că cele două paliere nu sunt ireconciliabile, ci, mai curând, complementare: se legitimează reciproc, într-o arhitectură scripturală alcătuită deopotrivă din efluvii ale afectivității și din riguroasa conceptualizărilor necesare. Opțiunea lui Adrian Marino pentru argumentele teoretice, pentru o critică a ideilor literare pornește, de altfel, și din opoziția fermă între „asceza erudită” a criticului (Gh. Grigurcu) și imperfecțiunile anecdoticii literare. Acest fapt se observă în toate studiile lui Adrian Marino și, mai ales, în *Dicționar de idei literare* („Ideile literare au puritatea și noblețea lor, se propun singure discuției, nu trec la «reprezalii» când sunt contestate. În sfârșit, nu sunt nici carieriste, nici obraznice; dimpotrivă, oneste, demne, discrete și modeste. În societatea lor aerul este infinit mai curat decât al așa-zisei «vieți literare», în plină convulsie, competiție și obsesie a «succesului» imediat, lipsit la unii scriitori de orice scrupule”). Cea mai mare teroare pe care o resimte criticul și teoreticianul Adrian Marino e legată de prezența impreciziilor, a neclarităților și a vagului terminologic într-un domeniu cum este acela al ideilor literare, care ar trebui să fie dominat de precizie, de claritate și de proprietate a noțiunilor vehiculate: „Ceea ce ne surprinde și ne irită în egală măsură este acest fapt: tocmai conceptele literare cele mai răspândite se dovedesc cele mai puțin limpezi, tocmai noțiunile de bază sunt și rămân cele mai convenționale și aproximative. Definițiile ne fug printre degete, imprecizia și sensurile abuzive ne sfidează cu insolentă, clișeele, ambiguitățile și confuziile exercită nu o dată asupra noastră o adevărată «teroare»”.

4. În critica literară românească, Adrian Marino a rămas, ca să parafrazăm și titlul memoriilor sale nonconformiste, așezate sub sigla autenticității totale, un *mare singularitate*. Ideea de construcție culturală, vocația superioară a sintezei, imperatiivele totalității în teoria și practica hermeneutică, alături de o disciplină fermă a aserțiunilor și de exigența suplă a raționalității – sunt doar câteva dintre trăsăturile ce au singularizat statura intelectuală a lui Adrian Marino în contextul culturii și literaturii române postbelice. Mircea Martin schițează un profil intelectual extrem de credibil al cărturarului Adrian Marino: „Într-o cultură care a trăit – și încă mai trăiește – în mirajul subiectivității, care este în continuare obsedată de specificitate și îmbătăită de unicitate, Adrian Marino a căutat mereu generalul, conceptualul, tipologicul, invariantul. Gustul particularului este înlocuit la el cu propensiunea ideologică, savorii stilistice și plasticității expresiei le este preferată ariditatea discursului teoretic, efectele carismatice, «farmecul» sunt refuzate în favoarea tenacității constructive. Este în cel mai

înalt grad semnificativ pentru el faptul că studiul unei opere literare – cea a lui Alexandru Macedonski – se încheie cu neașteptate considerații asupra unui macedonianism ridicat la o categorie morală, așa cum, mai târziu, în *Critica ideilor literare*, impersonalitatea unei metode este împinsă până la anonimul”. Europenismul lui Adrian Marino este nu doar un concept formativ, asumat cu fervoare, ci, mai ales, o vocație, fapt subliniat și de Sorin Alexandrescu: „Adrian Marino este un mare domn al literelor românești. Cel mai cunoscut critic român în Occident, cel puțin în anii '70-'80, cel mai publicat, dar și cel mai admirat (...) este mult mai puțin influent în România. Înconjurat cu respect, dar de la distanță, premiat ritual, dar puțin citit, un om de atitudine, dar a cărui demnitate culturală nu a fost acreditată și politic, precum în cazul altei mari figuri clujene, Doina Cornea, un spirit academic prin erudiție, dar neintegrat universității, un cititor admirativ al tinerilor, dar nefăcând școală, a măsurat om de centru, dar pasionat în tot ce spune, scrie și face, un spirit senin dar cu plăcerea contradicției, Adrian Marino a fost și rămâne un inclasabil. Un inclasabil printre contemporani, care aparține însă acelor mari europeni români care, de la Cantemir la Titu Maiorescu, și de la Tudor Vianu la Andrei Pleșu, «au adus Europa acasă». Acest europenism a fost deja consacrat cu unul dintre marile premii ale continentului, Premiul Herder”. Adrian Marino a avut șansa asumării unui destin de excepție, atipic în lerele românești, un destin sustras cu totul improvizărilor și glisărilor „eseistice”, pe care le detesta fără echivoc; destin, dimpotrivă, pus în serviciul unor studii fundamentale, al unor proiecte de dimensiuni impresionante. Una dintre calitățile de căpătâi ale criticului și teoreticianului este tocmai naturalitatea cu care reușește să stăpânească un material documentar proliferant, care e sistematizat, asimilat și valorificat în funcție de finalitățile demonstrației. Critic și hermeneut cu vocația totalității, arhitect și constructor de ansambluri teoretice vaste, deschizător de orizonturi noi în critica literară românească, Adrian Marino a fost interesat, în studiile sale de maturitate, de structurarea unor modele teoretice care să se înalțe deasupra reliefului particular al operelor literare, conturându-le acestora, *ipso facto*, un statut aparte. Aceasta, laolaltă cu încercarea, reiterată, de reformulare a modelelor conceptuale ale unor discipline ca literatura comparată, teoria literaturii sau hermeneutica literară. Pledoaria pentru o critică a „ideilor literare”, de amplă anvergură teoretică, reprezintă un argument incontestabil al vocației totalității pe care se fundamentează întregul destin intelectual al criticului și teoreticianului Adrian Marino.

1. Dacă memoriile lui Adrian Marino în varianta lor secundă, cea apărută la Ed. Polirom din Iași, nu s-ar fi numit cum se numesc, ele puteau răspunde și altor titluri, poate mai apropiate de angulația din care au fost scrise. Îmi vine în minte patentul lui Panait Istrati, *Spovedania unui invins*, sau titlul manifestului de odinioară al lui E. Zola, *J'accuse!*. De ambele se apropie conținutul acestui rucursu istoric care se dovedește a fi și o analiză pornită de pe poziții asumate marginale a societății și culturii românești de prin anii '30 și până în momentul scrierii, la începutul noului mileniu (autorul le-a încheiat cu câțva timp înainte de decesul lui, survenit în martie 2005).

Nu mi se pare că Adrian Marino ar fi avut vreun complex, nici măcar pe acela al confesiunii. A avut însă mai multe arme, iar printre acestea, spre onoarea domniei sale, se numără și impediamentele sale: solitudinea socială, marginalitatea, excentricitatea în raport cu preocupările majoritare ale confracților, orgoliul, gigantismul cultural etc.

O autobiografie definită în termenii pe care îi propune autorul – reproduși de întrebarea dvs. – este, fără îndoială, volumul *Viața unui om singur* (titlu și conținut papinian, aducând a *Un uomo finito*, dar și mirceaeliadesc, ca tendință, în latura surprinderii procesului de formare și afirmării, fie și ca summum al inadecvării, al unui cărturar erudit). Ar rămâne să înțelegem mai bine ce vrea să spună însă memorialistul prin „intelectuală, ideologică și culturală”, mai cu seamă că este rodul unui travaliu care a avut loc într-o epocă postideologică, în care și conceptul tradițional de cultură scrisă pare să se redefinească alert. Prin „intelectuală”, cred că Marino înțelege retrăsarea drumului său prin viață în raport cu jaloarele devenirii sale cărturărești. Este, la mijloc, poate, și o defență – dorința de a „uita”, de a pune în paranteze – faptele ignobile, maculoase, producătoare de grave leziuni interde, ale unei biografii apăsată de greutatea vremurilor istorice (vorbim de secolul totalitarismelor românești în care abia patru decenii pot fi socotite democratice). De altfel, o asemenea tendință este mărturisită explicit, încă din primele pagini. Nu acesta pare să fie motivul principal pentru care Marino dorește să își aștearnă pe hârtie parcursul intelectual. Ceea ce se deduce din întregul proiect este că el se socotește înainte de orice un intelectual, că această latură a existenței lui i se pare cea care merită să fie consemnată și analizată (adică suspusă, ea însăși unui travaliu de analiză și sinteză, tot intelectual și acesta), că, într-un anume sens, memoriile sale sunt un *bildungsroman* scris „Pentru «valoarea» sa... strict «documentară»” (p. 11). Sensul unui asemenea „document” este, la nivel personal, cel al decelării semnificațiilor unei evoluții personale în durata lungă, dar pe un plan mai larg social, intenția pare să fi fost aceea de a face înțelșe o epocă, o experiență personală, un climat cultural, o perspectivă posibilă asupra trecutului.

■ OVIDIU PECICAN

la Marino, resentimentul dobândește un sens constructiv

De ce o reconstruire „ideologică”? Pentru că acest concept, la Adrian Marino, are, în contextul evocat, semnificația unei direcții largi de orientare biografică, în viața socială și culturală, în lecturi și în acțiunea practică, și nu cel doctrinar, de partid. Ideologia mărturisită de Marino este tendința către libertate individuală și colectivă, inițiativă personală, exprimare neînhibată și necenzurată a creativității, dreptul de a avea un proiect intelectual propriu, de a trăi fără a fi se aduce atingeri la adresa libertăților inalienabile recunoscute pe seama oricărui individ, toleranță plural orientată (rasială, religioasă, ideatică, politică etc.), raționalitate și raportare lucidă, critică, la realitate. Cu un asemenea program, nu este de mirare că Marino se identifică direct cu un iluminist, căci ele provin din gândirea iluministă, așa cum au sintetizat-o marile documente ale revoluțiilor burgheze occidentale (Constituția americană și Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului adoptată de revoluționarii francezi ai finalului de secol al XVIII-lea). Esențial rămâne că, după cum declară autorul, adeziunile sale la această tablă de valori au fost inițial timpurii, instinctive, anarhic exprimate. Lecturile de mai târziu au decantat clarificări, fasonând tendințele naturale ale copilului și tânărului, disciplinându-le și dându-le, poate, un caracter mai armonios; nu mai mult. Din acest punct de vedere, ca biografie ideologică, *Viața unui om singur* propune, de fapt, în linia lui Rousseau sau Saint-Simon, reconstrucția unui parcurs oarecum exemplar, al unui tip uman mai puțin curent în România. Cărturarul laic, raționalist, cu idealuri culturale înalte, solide, redutabile prin efortul construc-

ției sistematice; ideolog numai în măsura în care la baza strădaniilor sale stă un set de valori convergente, socotite un program bun și pentru uzul altora.

Că este și o rememorare culturală rămâne important nu numai pentru că, fiind vorba despre un protagonist care scrie cărți și etalează o gesticulație de rezonanță culturală, zona culturală rămâne una frecventată predilect. Verdictele asupra oamenilor de cultură și a întâmplărilor pe care le traversează ei justifică, de asemenea, socotirea cărții în categoria aceasta. Dar cel mai important motiv pentru o asemenea situație imi pare să fie acela că, la Marino, ideologicul debrușează în cultural. Nu era, firește, obligatoriu să se petreacă astfel, mai cu seamă că omul a militat și în cadrul unui partid. Ca în atâtea alte biografii, ideologia putea deveni ancilară în raport cu interesele formațiunii politice căreia i-a aparținut – înainte și după comunism –, fără să lase urme culturale sau producându-le într-o manieră standardizată, prin dictat. Marino nu este însă Jdanov sau Goebbels, ci tocmai contrariul acestora; „penețist” cu acte în regulă, teoreticianul ideilor literare s-a dovedit pe tot parcursul traseului vieții sale un liberal neîntregimentabil strict la vreo căruță ierarhică. Liberalismul lui este prin excelență cultural, rezultatele lui semnificative sunt culturale, iar rezonanța lor nu trebuie căutată înafara culturii.

2. Orice spirit care sare din matcă și care răsare pe deasupra vocii colective, mai mult sau mai puțin armonizate, se poate plânge cu toată îndreptățirea de singurătate pentru bunul motiv că acolo unde accede el, ceilalți pot să nu acceadă. Uneori chiar și

căile pe care o apucă un asemenea spirit sau domeniile pe care le frecventează sunt neatractive, dificile, bizare pentru ceilalți. Asemenea dotare și astfel de opțiuni singularizează, insolitează, trimit către marginile sociale, refuză încadrarea în pluton. Situația care rezultă aduce și ponoase, dar – de ce n-am recunoaște-o?! – și beneficii. Capacitatea de a lucra deplin concentrat la propriile proiecte, ținerea la distanță a serviciilor și bruiajelor sociale, selectarea companiei, accentuarea spațiului dimprejur, pe care, pentru ceilalți, multitudinea relațiilor sociale curente îl face sufocant sunt asemenea daruri care vin din ținerea la distanță a celorlalți sau din ținerea ta de către ceilalți la distanță.

În memoriile sale, Adrian Marino preferă să sublinieze partea negativă a unei asemenea situații. Are toată îndreptățirea de a o face dacă, așa cum o spune, nu a beneficiat de iubire maternă și, după cum se știe, a petrecut opt ani în închisorile comuniste, rămânând încă un număr de ani în domiciliul obligatoriu. În timp ce lipsa de afecțiune părintească transformă copilul într-un ins hiperexigent și suspicios, poate chiar inactiv, constrângerile carcerale limitează drastic libertatea persoanei, inclusiv în relația cu ceilalți. Suspiciunea, prudența, expectativa, restrângerea la strictul necesar în materie de comunicare sunt de înțeles în asemenea situații și nu trebuie să mire pe nimeni dacă ele persistă și după redobândirea libertății de mișcare. Trecerea lui Adrian Marino de la regimul de penitenciar la cel din D.O., și de acolo în așa-zisa libertate a provinciei ardelene, unde nu s-a pus problema de a găsi de lucru, fiind astfel împins către o drămuire drastică a

mijloacelor de subzistență și către o perpetuare a selectivității în materie de relaționare cu proximitatea umană (erau anii '60 de acum, iar până în 1989, când regimul comunist cădea, mai erau să treacă decenii) rămâne, astfel, de înțeles ca parcurs dinspre un cerc dantesc îngust către altele, din ce în ce mai largi, dar niciunul însă suficient de deschis pentru a justifica folosirea cuvântului libertate în legătură cu dinamica autorului.

Singura libertate de spirit greu de controlat ideologic era în materie de idei literare, ferite de suspiciunea partidului, între anumițe limite, și suficient de teoretice pentru a nu deranja politicile concrete ale unui regim de dicatorat. Alibiul erudiției, la care a recurs Marino, ca la unul ce îi era la îndemână, datorită pasiunii lui de cititor febril dovedită prin ani, sporea dificultatea descifrării atitudinii lui, oferindu-i și un plus de prestigiu într-un peisaj cultural în care ideea trebuia să fie consensuală cu Partidul sau nu în fie, iar dominantă prestația celorlalți oameni de cultură rămânea impresionismul și inspirația.

Încălcând teritoriul protejate de memorialist, trebuie însă spus că solitudinea lui a fost mai cu seamă ca voce culturală distinctă, nu altfel. Partenera lui de viață, distinsa doamnă Lidia Bote, cercetătoare înzestrată a simbolismului literar românesc, și-a dedicat viața, sacrificându-și, în bună măsură, și cariera, consortului domniei sale, și o face pe mai departe, după cum se vede și din îngrijirea acestei prime ediții a moștenirii memorialistice a soțului ei. Un asemenea reazem nu este dintre cele cu care se pot lăuda mulți dintre creatorii noștri culturali, fapt ce invalidează parțial afirmația fundamentală a volumului și trimiterea expresă din titlu.

Nici altfel nu se poate vorbi deplin despre o singurătate socială. La Cluj, cel puțin din anii '80 încoace, se știa că vinerea după-amiaza domnul Marino „primea”. Cercul care îl frecventa era redus numeric, dar învidiat. El îi cuprindea pe criticul Virgil Ardeleanu, pe poetul Adrian Popescu și pe alți câțiva inși ai locului, într-un soi de cerc exclusivist. Pe atunci eram student, iar Marino era o somitate inaccesibilă pen-

⇒ tru mine. L-am cunoscut personal abia în 1990, când i-am și luat un interviu pentru revista „Apostrof”, unde lucram în acel moment. Interesant este că în Clujul intelectual apele se despărțiseră oarecum, ceea ce și memoriile constată, între adepții lui Marino și cei ai lui Mircea Zăciu. Un ecou transfigurată și îndepărtat al acestei stări de spirit se poate regăsi în unele dintre volumele ciclului românesc *Ziua și noaptea* de Nicolae Breban. Acolo, cei doi maeștri ai Clujului ficțional brebanian sunt „solarul” Martinetti — un alter ego al lui Marino oare? — și Jiquidî (figură „nocturnă”, enigmatică și de aparență malefică, nu neapărat... Zăciu). Înșuși proiectul ziarului în jurul căruia se grupează mai ales figurile celui de-al doilea volum, *Voința de putere*, amintește ideea de a se scoate, cu ajutor bănesc de la Fundația Soros, un alt ziar, după moartea celui dintâi de acest fel, „Tribuna Ardealului”, unde Marino fusese un spirit rector. Pentru el, într-o primăvară, Nicolae Breban venise direct de la Paris, angajând discuții cu Marino însuși, dar și cu o ceată de jurnaliști și scriitori, printre cei chemați având și eu onoarea de a mă număra.

Revin însă pentru a sublinia: singurătatea socială nu a fost chiar atât de compactă și de constantă în întreaga viață a autorului. Cel puțin după 1990, lăsând deoparte episodul înrolării, din nou, în PNT, Marino s-a bucurat de sprijin la Iași, Poliromul începând chiar cu o carte semnată de el (rămăsă bibliografie fundamentală la cursul meu universitar de „Idee europene” vreme de patru prezece ani, căută vreme respectiv curs a rămas în programă), a fost mereu sprijinit și prețuit de oamenii de cultură olteni (Editura Aius 1-a publicat cu o antologie greu de găsit astăzi, intrată și ea în aceeași bibliografie universitară, iar dumneavoastră, iată, vă grăbiți să îi readeceți opera în discuție cu o remarcabilă promptitudine) și, nu în ultimul rând, de clujeni. În 13 ianuarie 1997, părintele noii generații de europeniști a fost invitat de profesorul Andrei Marga și de conducerea de atunci a Facultății de Studii Europene la mai multe conferințe pe tema contribuției domniei sale la europenizarea românească. Un număr din *Caiele Tranzitiei*, publicație a Facultății respective, i-a dedicat o fastuoasă secțiune, a fost premiat cu un premiu special de europenistică și, mai apoi, a fost invitat să susțină cursuri, dacă ar fi dorit și să participe la orice alte activități. A și făcut parte din toate acestea, lansând volume nou apărute și întâlnindu-i chiar pe studenți, dar predarea unui curs a refuzat-o. Venea, probabil, prea târziu. A întâmpinat însă în presă unele dintre eforturile corpului profesoral de a elabora instrumente de lucru pentru noii veniți în europenistică, și chiar de a inaugura o editură proprie, de profil, oferind girul prestigiuului domniei sale.

Toate acestea, însă, se vede acum bine, la lectura *Vieții unui om singur*, nu au anulat sentimentul acut și grav de solitudine al omului care era. Veneau prea târziu sau poate că i se păreau insuficiente în raport cu setea de acțiune comună și solidaritate pe care o acumulase.

3. Într-adevăr, citind cartea, sentimentul meu este că efortul se îndreaptă — exact cum o și spune Adrian Marino — către elaborarea unei autobiografii exemplare prin dorința de a construi un destin în urma unor decizii ideologice (insist asupra sensului larg, liberal-umanist și democrat la termenului). Nu știu să avem, deocamdată, în cultura noastră așa ceva. Ar fi putut fi autobiografia lui Stere, dar el a preferat să o transfigureze într-un ciclu românesc, diluând forța mărturiei și căutând soluții epice și stilistice pentru asta. Nu a izbituși așa ceva nici Paul Goma, preocupat mai degrabă cu reconstituirea istorică, minuțioasă, și expresionistă — cu îngroșări caricaturale —, a evenimentelor selectate, în aceeași cheie românească. Iorga, în *O viață de om așa cum a fost*, se dovedește prea năvalnic epic și prea megaloman, pentru a-i reuși un asemenea proiect. Dar el nici nu și-a propus o selectare a faptelor trăite din perspectiva unei mari teme. Paradoxal, dar, iarăși, Nicolae Breban adoptă în tetralogia lui memorialistică *Sensul vieții* o tehnică similară, preferând simplele referințe la faptele de selecție din perspectiva decelării unui sens existențial în proiectul său literar. Unghiurile rămân divergente însă, căci pe Marino îl interesează europenismul democrat-liberal, în timp ce Breban vorbește despre vocația scriitorului.

Odată înțeles acest palier, nu trebuie, cred, neglijat nici celălalt. Marino mărturisește și trauma lui, etern sângerând, și șocurile pe care le-a suferit din diverse direcții. Altminteri, nici nu ar fi pus în pagină atâtea lucruri mirabile și menite să înstrăineze de admirația cititorului o serie de figuri contemporane. În cultura noastră, care nu l-a asimilat încă pe Max Scheller, cum nu l-a prelucrat suficient nici pe Hegel cu dialectica lui între stăpân și slugă, nici pe Nietzsche, cu răzbu-narea castei chandala — exemplele s-ar putea înmulți —, resentimentul continuă să însemne, ca pentru Manfred S. Frings, o plămădire reprobabilă „... unelind la adâncimi obscure, de unde își iau hrana rădăcinile vieții psihice a omului”. În fapt, resentimentul poate fi un motor puternic, care

nu duce obligatoriu la triviala răz-bunare talionică practică de Monte Cristo, ci și la construcții de sens opus tendințelor care rănesc sufletul. La Adrian Marino, resentimentul — consensmat, și el, cu onestitate, dintru încelput — dobândește un sens constructiv. Scriitorul nu înjură în loc să facă el mai bine, ci rezervă aprobriul anilor de după moarte, când bilanțul opereii lui impunătoare, chiar dacă neîntocmit de unele inteze critice la timp, nu lasă dubii, ci îi conferă autoritatea de a vorbi măcar la paritate cu ceilalți.

În loc de un *sau — sau* caracteristic opozițiilor de manual, sau romantismului, memoriile oferă perspectiva tensională a unui *și — și*.

4. Destui exegeți au observat deja prezența lui Adrian Marino în teoria literaturii, istoria ideilor literare, critica acestora din urmă, istoria conceptului de literatură. Aceste tendințe sunt convergente celor practicate de R. Kosseleck și de Școala de Istorie Conceptuală de la Bielefeld. Nu este inutil de constatat că moștenirea respectivă este astăzi preluată în România mai curând de istorici precum Victor Neumann de la Timișoara decât de literați, cum ar fi fost, poate, de așteptat în virtutea faptului că demersul lui Marino s-a derulat, totuși, în interiorul câmpului literar.

Dar acesta este numai unul dintre palierele pe care se înșurșie opera criticului ideilor literare. Ar mai fi cel al exegetului macedonskian, cel al ideologului europeanist occidentalizant, în sensul adeviziunii lui la tabla de valori pusă la baza construcției Europei unite, cel pe care la senectute, autorul însuși îl socotea cel mai important. Și, începând de acum înainte, și cel al moralistului de pe platforma de idei a unui raționalism democrat în descendență neautohtonă a lui Montaigne. Exemplul adus de moralistul de acum înainte, și cel al moralistului de pe platforma de idei a unui raționalism democrat în descendență neautohtonă a lui Montaigne. Exemplul adus de moralistul de acum înainte, și cel al moralistului de pe platforma de idei a unui raționalism democrat în descendență neautohtonă a lui Montaigne. Exemplul adus de moralistul de acum înainte, și cel al moralistului de pe platforma de idei a unui raționalism democrat în descendență neautohtonă a lui Montaigne.

ADRIAN DINU RACHIERU un om liber

1. Ca „recapitulare finală”, volumul lui Marino („irevocabil postum”), scris în 1999, nutrit chiar de un *masochism al rememorării* (p. 13) este, deopotrivă, o autobiografie intelectuală și culturală și o colecție de amintiri subiective, sentimentale, reconstituind — suntem preveniți — „adevărul meu” (p. 442). Op-ul cu pricina, iscând un mic seism în tabăra literaților (evident, orgolioși și supărăcioși), a iritat pe mulți; și a provocat varii reacții, de la cele golănești (M. Dinescu) la cele creștinești (E. Simion). Marino știa că „pe verdictul posterității nu se poate paria” (p. 525). În consecință, fără a fi o răfuială postumă, *Viața sa se vrea cartea „cea mai liberă”*. Și propune imaginea socială a unui individ neadaptabil, neincadrabil, iubind (de voie / de nevoie) reclusiunea; seria de exemple ilustrează o anume tipologie după cum lungă rememorare evidențiază suferința, tineretea furată, uzura morală etc. dar și voluptatea de a fi independent. Dacă soarta acelui manuscris (devenit *Viața unui om singur*) i se părea incertă, chiar incontabilă, figura lui Marino crește imperială și devine, recunoștea însuși autorul, *categorială* (p. 89).

2. Un *rescapă* la eliberarea de la Aiud (februarie 1957), deportat pe Bărăgan, în acel stat artificial (Lătești, 1957-1963), cu „șansa” refugiuului în lectură, ieșit din circulație și debutând tardiv (deși cartea despre Macedonski fusese anunțată de EFR în 1946!), regăsindu-se după '89 și eșuând într-un febril activism politic (ca perioadă „total ratată”), Marino s-a înșingurat și, negreșit, s-a singularizat. Un inconformist, așadar, neaderent la mediul românesc, căutând autoizolare; orgolios, incomod, irascibil, antipatic, un abstrus, în totală *neadeccvare*, străin ideii de grup, afiliere. Un neincadrat (poziții publice, editoriale, redacționale etc.), un autor de o *anume speță*, înaintând — mărturisește — constant într-o anume direcție (să subliniem: singulară, în cultura noastră), vădind o stănjenoare „infirmitate socială”. Certamente, Marino n-a fost ceea ce, obișnuit, numim *om de lume*. Mai mult, a vrut să *iasă din lume*. Ultimii ani l-au obligat să învețe „din mers” tehnica izolării, ca stil nou de viață. Supus unui asalt văzut drept corvoadă (comenzi, invitații, solicitări etc.), Marino, printr-o „decizie de oțel”, s-a *baricadat*, apărându-și, de fapt, preocupările și valorificându-și singurătatea (productivă). Apărându-și, altfel spus, libertatea de mișcare; ceea ce i-a procurat o mărturisită *fericire intelectuală*, salvând — prin retragere — „decalajul de preocupări, program personal și limbaj”.

3. Cum viața literară i-a oferit „cele mai proaste amintiri posibile” (p. 125), cu obstacole, frustrări, meschinării, răutăți, gelozii etc., nici pusele resentimentare nu puteau lipsi. Mai mult, moravurile „vieții literare” (vai, detestabilă!), suportând sarcasmul confrăților și atacurile veninoșilor poligrafii (megalomani, excesivi), l-au *mizantropizat*. Marino, un ins hipersensibil, constată (p. 17) că la noi „polemici de idei nu există”. Totuși, dactilograma devenită carte, după la *fondul Adrian Marino* de la BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca diferă de prima versiune, aceasta din urmă fiind „prea anecdotică”, cu exces factologic. Cum figurile culturale sunt personaje publice, cum poile de plăit se vor găsi mereu, nici tratamentul marinesc, în pofda efortului de obiectivare, nu putea rata prilejul de a blama, de pildă, *egotismul de clan universitar* (cazul Zăciu), suportat de cel „parășutat de soartă la Cluj” (p. 403) ori „mafia” Liiceanu-Pleșu-Patapievi, o „troică” merușă jumulită. Și lista e bogată! Deși *inasimilabilul* Marino încearcă a expune (chiar obositor-repetitiv) sistemul, manevrând idei depersonalizate, mă tem că interesul cărții va fi confiscat de spectacolul rivalităților literare. Și a unor regretabile inexactități. Firește, N. Manolescu nu a *capotat*, Valeriu Cristea nu a fost un „obuz comunist”; și nici Gr. Vieru „un carierist provincial-megaloman”, cu psihologie de parvenit. O fi murit „la timp” L. Rebreanu, dar nu în 1949; iar Leo Butnaru devine, inexplicabil, Leon Botnariu. Și ne oprim aici...

4. Fiindcă s-a vrut ideolog, nu beletrist, deci „un autor deviat”, în război cu mentalitatea totalitară ori dementalizante de tot soiul („nașism”, „noicism” etc.), cu foiletonismul, fragmentarismul și poetocentrismul, cu legea satelazării / colonizării culturale, Adrian Marino reprezintă la noi *cultura alternativă* (prin continuitate, tenacitate, studiu organizat, documentare etc.) și, mai ales, prin program (himeric, „internaționalist”, scientizant, fiind „un român care știe să vadă”). Și iscând o antipatie profundă, expedit / marginalizat sub etichete bizare (colecționator de fișe, extravagant, autor dictionarizabil, producând cărți indigeste etc.) Un *outlaw literar*, scria chiar cel în cauză, în prelungită criză de identitate, având de înfruntat contratimpul istoric. Oricum, un autor major, de importanță reală, dorind culturii românești un alt destin. Și o altă direcție, vizând monumentalul.

P.S. Aș mai adăuga, nu chiar în treacă, rolul jucat de Doamna Bote-Marino, plină de devoțiune, adevărat „scut” (recunoaște autorul) într-un orașoțel perceput ca „străin” și în care, totuși, „exilatul” și-a desfășurat fecunda carieră de „liber profesionist”.

■ ȘTEFAN BORBÉLY

Marino reprezintă o feroare justițiară și o neliniște

1. Din păcate, nuanța umorală, resentimentară a multor notații din jurnal este exacerbată, chiar și prin retroactivare (mă gândesc aici la prima jumătate a cărții, dedicată evenimentelor de dinainte de Decembrie 1989, unde factorul documentar ar fi trebuit să inhibe umorile), motiv pentru care sunt de părere – și-mi este foarte greu să formulez lucrurile în acest fel... – că Adrian Marino a amânat, pe moment, șansa unei posterități obiective, echilibrate, senine.

Contextul îi este defavorabil pe două paliere: pe primul se află exclusivismul tragic al unui om care nu vede iubirea și devotamentul celorlalți din cauza unei psihologie victimare care îi colorează până și momentele cele mai liniștite ale vieții, și, pe al doilea: publicitatea negativă care a precedat lansarea pe piață a cărții, distorsionând arbitrar chiar și paginile ei cele mai cumpătate, mai eliberate de frustrări și de resentimente. Din cauza aceasta, ne vedem siliți acum să recuperăm formula culturală excepțională a lui Marino din molozul unor efecte secundare nedorite, ceea ce ne aduce, în mod paradoxal, într-o situație care era de bănuț înainte chiar de publicarea *Vieții unui om singur*: aceea de a desprinde opera de jurnal, pentru a găsi o mărție pe care jurnalul o prejudiciază.

Impresionantă este în jurnal doar raționalizarea tensionată, nicidecum liniștită, a unei frustrări personale originare, ceea ce ne duce în direcția psihanalizei. Neubuit de mamă și de tată, care-l umileau cu frenezii (detaliile sunt luate din carte...), beneficiar al unor palme arbitrare, primite în

fața clasei din partea unui profesor la publicarea în presă a primului său text, Marino a dezvoltat, încă din adolescență, un complex al sfidării gesturilor de tandrețe care i se arătau, combinat cu puseul contrar, al găsirii unor instanțe compensative, de surrogat. Cultura ca atare a jucat, într-o primă instanță, rolul unui asemenea „părinte” de substituit, adolescentul fiind convins că, impunându-se pe plan literar, dobândind un prestigiu care i se refuza acasă, va retroactiva asupra părinților reali vina de a fi greșit, necaționându-l.

A venit, însă, foarte devreme, averșiunea lui G. Călinescu, care l-a „comprimat” din funcția de asistent, apoi a venit istoria nefavorabilă, cu o serie de detenții, și, în 1963, când i s-a îngăduit să părăsească Lăteștiul domiciliului obligatoriu, Marino s-a văzut pus nu numai în situația de a re-lua contactul cu o cultură care îi devenise între timp străină, ci și de a reactiva psihologia revanșardă, foarte crudă, cu care se confruntase în adolescență. Jurnalul, scris la bătrânețe, într-un moment voit concluziv al vieții, e cartea unui om care n-a izbutit niciodată să se elibereze de demonii săi interiori. Feroarea cu care își inventaria „dușmanii” (cu o înfinit mai mare acribie decât citea textele care îi erau favorabile, nu puțin și deloc insignifiante...), înverșunarea cu care întreținea un climat victimar general reprezintă doar obiectivarea fi-rească a unei asemenea psihoze. Aici e paradoxul paradoxurilor, în ceea ce-l privește: cultura, în loc să îl facă liber, l-a închis într-o nouă detenție, închisoarea obști-

nației de a crede că toți îi sunt dușmani fiind mai acerbă decât voința, declarată, a ridicării deasupra celorlalți.

2. Obsesia alterității exemplare, eroice domină *Viața unui om singur*: se reafirmă, peste tot, o dorință de a nu fi cum sunt ceilalți, de a face altfel decât ceilalți, de a merge, prin exacerbarea unei voințe de singularizare ieșite din comun, pe cărări inedite, nebatătorite. Pe de altă parte, cu un eroism pe care numai la Breban l-am mai întâlnit în literatura română de după 1965 – cu care, de altfel, Marino se aseamănă pe linia neopașoptismului ca program cultural, reafirmat de către Breban în *Trădarea criticii* –, Marino e convins că programul său cultural reprezintă, prin deschiderea de factură universalistă, pro-occidentală pe care o promovează, șansa de ieșire din provincialism a întregii culturi române.

Aici e un aspect pe marginea căruia ar merita să meditam, fiindcă el propune ca soluție de promovare solitudinea puternică, eficientă, într-o cultură obsedată de relații de apartenență colectivă, cum sunt grupurile și grupările literare, generațiile etc. În ultimă instanță, *Viața unui om singur* pune o întrebare la care nu știu câți sunt disponibili pe moment să răspundă: și anume, este cultura română dispusă, în propriul său interes, să susțină afirmarea internă și internațională a unui om atipic, umoral, centrifug, dar eficient, pregătit să se sacrifice integral pentru afirmarea de sine a comunității din care face parte? Sau favorizează ea doar oamenii „de gașcă” și „de comitet”, prudenții sibilinici și cu-

lanți, care știu cu cine și când să se alieze, pentru a se împărtași din săculețul cu privilegiu? Dincolo de umori și resentimente, aceasta mi se pare a fi miza esențială a jurnalului lui Marino: orgoliul de a afirma o unicitate și superbia de a le cere altora s-o răsplătească. Mă întreb, cu o curiozitate înfiorată, câți dintre oamenii de cultură de la noi au altruismul să gândească în acest fel lucrurile...

3. Am răspuns deja, în trecere, la această întrebare: cred că jurnalul prejudiciază opera și posteritatea lui Marino, în condițiile în care accentul ar fi trebuit să cadă pe operă. Paradoxul e că însuși Marino procedează în acest fel, autoprjudiciant de pildă, vorbind despre cartea dedicată lui Eliade sau despre volumul despre „comparatismul militant” al lui Étiemble, el insistă pe latura conjuncturală, contextuală și tactică a volumelor respective, nu pe adâncimea lor intelectuală. De pildă, pe faptul că studiul dedicat lui Étiemble a reprezentat doar un pretext pentru afirmarea unei intenții protestatate – cum este voința de universalizare prin intermediul literaturii comparate, de spargere a blocajului ideologic și politic în care trăia România – și nu o contribuție la bunul mers mondial al disciplinei.

Paradoxul de ansamblu al reconstituirii autobiografice pe care o avem în jurnal acesta este: un om își imaginează că se află pe pătutul unei table de șah, pe care pătrățelele negre sunt restricțiile ideologice la care este supus sau oamenii care îi sunt defavorabili și cele albe: mișcările pe care le poate face pentru surmontarea

acestor opreliști. Maniheizmul de profunzime al jurnalului se bazează pe o accepțiune strict tactică privind viața sau cariera literară; exacerbând formula, poți ajunge la concluzia că tot ce ai întrepris în cultură este doar rezultatul unui calcul tactic, nu al unei evoluții organice sau al unei sistematizări lăuntrice. În această privință, am impresia că, redactând cu supărare jurnalul, omul Marino a adus prejudicii intelectualului sublim care a fost în majoritatea dintre cărțile sale de construcție.

4. Vedeți?: aceasta este problema: apariția jurnalului a ambiguitat până și răspunsul la o întrebare așa de simplă. Pe de o parte, Marino e incontestabil un reper, cu o operă covârșitoare, care nu justifică prin nimic omisiunea – umorală și ea... – din Istoria... lui Nicolae Manolescu. Pe de altă parte, el reprezintă înălțimea la care mulți nu sunt în stare să ajungă: din nou, omisiunea din Istoria... lui Nicolae Manolescu e cel mai bun exemplu. Mai reprezintă un îndemn, bun de pus pe frontispiciul oricărei instituții culturale autohtone: îndemnul de a munci din zori și până-n noaptea, de a termina ce ai de făcut, de a pune tu însuși coroana pe propria ta operă, și de a nu lăsa posterității ingrata sarcină de a nu o putea face.

Pe de altă parte – aici intervine jurnalul: Marino reprezintă o feroare justițiară și o neliniște. Umorală sau autoscopică. Psihologică sau intelectuală. De noi depinde dacă alegem partea de soare sau de umbră a unei cărți tragice, în care nu este vorba doar de Marino, ci – în primul rând – de noi înșine.

De la stânga spre dreapta: Adrian Marino, Gheorghe Ivașcu, Alexandru Piru, Vasile Mîndra

Am rămas toată noaptea treaz, agitat, cu mâinile înfipite în gratii (p. 78).

■ XENIA KARO-NEGREA

o pradă mult prea ușoară

Anul 2010 ar trebui să fie anul Marino. Nu va fi. De ce, totuși, ar trebui să fie? De ce, totuși, mulți dintre diriguitorii culturii oficiale au căzut atât de ușor în capcana reacției imediate în cotidiene fără să fi citit cartea? Nemulțumirea, furia, frustrarea, revolta, bombăneala sunt teme care apar, totuși, frecvent în publicațiile culturale și se lovesc de zidul privirilor cititorilor. De ce acum ar fi altfel? Să fi însemnat Marino, totuși, ceva la scara uriașă a culturii române? Să fi meritat, totuși, Marino mai multă atenție? Să fi avut, totuși, Marino niște idei? Ce a vrut, de fapt, Adrian Marino? Nu-i voi insulta memoria printr-un material revuistic în care să arăt că „Marino a vrut să spună așa și nu altfel”, „a avut dreptate” sau „nu a avut dreptate”, „trebuia făcut așa”, „trebuia făcut invers”.

Al doilea lucru care m-a frapat la prima vizită într-o bibliotecă occidentală a fost multitudinea dicționarelor, enciclopediilor, lucrărilor de sinteză. Multe și salutatoare! Am economisit mult timp din viață. Cealaltă uimire fusese faptul că prima carte pe care mi-a pus-o în mână profesorul cu care colaboram a fost *Les avangardes littéraires...* unde Marino este, după cum știți, semnătură de primă mână și pe care, din nou după cum știți, o neagă în *Viața unui om singur!*

Adrian Marino a propus (și a experimentat el însuși) un model de intelectual, altul decât vedeta de revistă. Un intelectual evaluat în medii îndepărtate de matrice, cu exercițiul distanței (al distanțării), instruit, cu stagii în bibliotecă, cu disciplina și riguroasa studiului academic. A crezut și a propus câteva posibilități de a reconstrui o societate prin recunoașterea individului, prin încurajarea proprietății, prin reconstruirea păturii mijlocii. Este drumul pe care el însuși a mers. Marino a propus un program de reconstrucție nu a unei societăți, ci a individului, un program de reconstrucție a identității întâi a individului, apoi a societății. Cu toate valorile și exigențele pe care

le presupune o astfel de convingere. N-a fost să fie! Prin voința istoriei, prin natura lucrurilor, aceste idei s-au format și s-au exersat antum, prin ceea ce a scris Marino și prin felul în care a trăit și deocamdată doar atât. Nu prin *Viața unui om singur*.

Fără discuție, cartea aceasta nu aduce nimic nou. Toate cele spuse se regăsesc sub o formă sau alta în opera antumă. Cele peste 500 de pagini nu au altă valoare, să acceptăm de dragul demonstrației, în afara celei de abstract, de rezumat, în care se schițează un (auto)portret și un portret al intelectualului de lume nouă și liberă. În fapt, sunt ideile și teoriile mariniene cunoscute.

Citim o autobiografie, ca o formă ultimă de manifestare a neîncrederii în contemporani. Dacă ne uităm nu mai departe de Philippe Lejeune¹ obținem și instrumentele prin care putem să înțelegem ceea ce citim. Nu avem de-a face nici cu un jurnal, nici cu un roman-jurnal, ci cu o autobiografie. Scriitura preia o serie de trăsături ale jurnalului, și una a romanului-jurnal: asumă un final. Ca și în jurnal, este inevitabilă estetica repetiției², singura pe care nu a putut (nu ar mai fi fost Marino, dacă ar fi spus altceva) să o surmonteze. Știm, de altfel, că repetiția este parte din evoluție. Se repetă, este adevărat, și Adrian Marino, „mais ça avance”, cum observă Yves Sinturel într-un studiu despre Beckett³, „Absența coerenței sau a pertinentei, iregularitatea, doza de implicit și aluzia⁴ au fost foarte ușor eliminate. Nu o răzgândire, nu un alt unghi de abordare, nici măcar o nuanțare a celor spuse și scrise deja ne sunt oferite acum, la cinci ani după moarte, deci nici revelația vreunei salvări prin dedublare. Respectarea minimală a unei cronologii este singurul „efect de jurnal”⁵ pe care l-a acceptat și l-a asumat. În rest, Marino a optat pentru construirea și înregistrarea unui alt *document de epocă*. Lejeune a distins trei faze ale redactării unui jurnal, faze „care derivă una din alta (ca păpușile rusești)”⁶. Mai întâi ar fi întâlnirea în momentul notării a celui care-și notează cu contingentul. Se produce un „du-te-vino” între viață și scriitură. Acum este momentul, după cum observă teoreticianul, în care notațiile au rol mai degrabă mnemonice: cele ce sunt notate explicit reverberază de fapt într-un implicit lăsat încă la voia întâmplării. Ce a de-a doua

fază presupune solidificarea, simplificarea, atitudinea autocontemplativă și autoevaluativă: este *relectura autorului*. Această fază cunoaște mai multe grade, dintre care Lejeune amintește *relectura proximă* (ne uităm în trecut pentru a evalua prezentul) și *relectura lointaină*, relectura de departe, care presupune transformarea în autobiografie a jurnalului. Acum, autorul pregătește cea de-a treia etapă, *lectura de către altul* (lecture par autrui). Relectura autorului presupune decizii stilistice, decizii referitoare la finalitate. În acest moment se hotărăște dacă și cât va da publicității, dacă va merge pe varianta comodă a romanului, adică a adevărului înfrumusețat, ce pretenție de adevăr să asume, în ce fel s-o asume. Există în cartea lui Marino vreo expresie prin care să sugereze că asumă altceva în afara adevărului personal, a realității așa cum a perceput-o el însuși? Este această carte altceva decât o interogație de la prima și până la ultima pagină?

Această autoreprezentare lointaină nu are nimic din autormărturisirile romantice, literaturizate, domolite, răsfățate cu care suntem obișnuiți. Obsesia obiectivării prin document (singura la care poate aspira) lasă drum liber doar redundanței, repetiției (a se citi consecvența cu sine). Și numim aici și caracteristicile scriiturii autobiografice (apud Lejeune). De cealaltă parte se află eufemismul și enumerarea. Dacă eufemismul este demascat de cel care notează și goliț, în felul acesta, de orice implicație speculativă (am putea vedea aici și o formă de umor involuntar), enumerarea este, cred, tropul prin excelență al acestei cărți. Șirurile de cuvinte se adună subteran în opoziții și raționamente blocate: „Devin ursuz, rece, antipatic, inabordabil, «imposibil»” (p. 9), „Aproape o «deformare profesională» de critic, cercetător, analist, documentarist, «colecționar»” (p. 9), recunoaștem aici bună parte dintre etichetele care i s-au atașat vs. „mizerii, nedreptăți, vulgarități, atrocități morale” (p. 10) sau „Detestabil, plin de rânjete sinistre, de bărfe și imbecilii agresivi și megalomani, căroră li s-a oferit pe tavă o pradă foarte ușoară” (p. 12) și „Aș provoca doar atacuri și insulte, ridiculizări, polemici și controverse” (p. 12), sau „valuri imense de amintiri dureroase, umilitoare,

penibile, ale unor decepții, caritativități și eșecuri” (p. 139) vs. „Eram naiv, sincer și brutal” (p. 22). Înșirurile acestea sunt extrase (cu pensată, fie!) din perplexitate. Constelațiile astfel decantate și cernute sunt cartografiate în carte într-o scriitură rugoasă, brutală, insuportabilă, dar care corespunde intelectualului, i. e. realității de dincolo de coperte. Constelația asumată și spațiile neacoperite, nuanțate, arbitrariului.

Viața... este o scriitură a eului, dar Marino nu se propune pe sine, ci un punct de vedere. Aș observa că rândurile cele mai dure și cele mai multe nu sunt îndreptate către celălalt, ci către sine: „primul vinovat pentru toate suferințele și erorile vieții mele sunt eu însumi. (...) am fost prea abstract, prea asociaț, prea «irrealist»” (p. 10).

Dacă aduce vreo noutate această carte, atunci aceasta este autoexpunerea, împinsă uneori până la autoflagelare. Nu o variantă îmbunătățită, nu justificări, nu recuperare a eului, ci azvârlire (numită obiectivare, nevoie de adevăr ș.a.) a lui în jungla postumității. Acesta este „spectacolul grotesc” la care suntem chemați și ai cărui martori inerteți ne descoperim. Infernul interior, obsesia demonică (zic, riscând un pleonasm) a obiectivării, obsesia esențializării plasează gestul acesta editorial în marginea canoanelor, eufemistic vorbind. Zâmbetele ironice lesne le putem intui. Ce rămâne încă blocat în neînțelegere este forța cu care este cultivată și asumată această autoexpunere (ușor și la îndemână de calificat drept antifrază), când, e limpede că suntem nepregătiți pentru a-l întâmpina/asculta pe Celălalt.

¹ Cf. Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique*, nouvelle édition augmentée, Editions du Seuil, 1975/1999; *Signes de vie. Le pacte autobiographique 2*, Editions du Seuil, Paris, 2005; „Le journal comme «antifiction»”, în „POETIQUE”, FEVRIER 2007/SEUIL, 149

² Philippe Lejeune, „Le journal comme «antifiction»”, în „POETIQUE”, FEVRIER 2007/SEUIL, 149, p. 5

³ Yves Sinturel, „«Dire encore». Sur la répétition autour de la trilogie de S. Beckett”, în *La Répétition*, Etudes rassemblées et présentées par S. Chaouachi et A. Montandon, Centre de Recherches sur les Littératures Modernes et Contemporaines, Association des Publications de la Faculté des Lettres et Science Humaines de Clermont-Ferrand, Collection dirigée par Alain Montandon, pp. 251-262

⁴ Idem, p. 9

⁵ Idem, p. 8

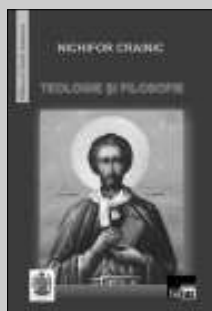
⁶ Idem, p. 9 și urm.

⁷ Ibidem

Valeriu Șchiu

Revista „Mozaicul” vă recomandă

Teologie și filosofie. Publicistică (1922-1944) de Nichifor Crainic

Ediție de Adrian Michiduță

Col. Biblioteca de filosofie românească
400 de pagini • 45 de lei

www.aius.ro